

DINU BALAN*

NAȚIUNE ȘI CONFESIUNE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA ÎN REGATUL ROMÂNIEI: „AFACEREA BAUD”

Identitatea confesională a fost subordonată adesea identității naționale¹. Sentimentul religios, puternic în epoca medievală, a întărit comunitățile, fundamentate pe un alt model al coeziunii decât în perioadele următoare². Faptul interesant constă în prelungirea rolului identitar al religiei în epoca modernă, prin legătura strânsă dintre solidaritățile confesionale și naționale, care a condus la apariția unei noi forme de comunitate, pe care istoricul Emanuel Turczynski a numit-o „națiunea-confesiune”³. Suprapunându-se discursul liturgic peste cel național, s-a putut ajunge la conceperea națiunii ca o colectivitate în care solidaritățile afective și aspectele psihologice precumpănesc⁴. Modernitatea a acționat însă și prin intermediul ideologiilor⁵, dislocând o mare parte a credințelor tradiționale și proiectându-le în plan național.

În spațiul românesc, Ortodoxia a fost percepută ca marcă a identității noastre. Ideea că există o legătură indisociabilă între dimensiunea etnică și cea religioasă a fost foarte persistentă. Se afirma convergența dintre istoria poporului român și „legea” sa strămoșească. Acest temei istoric – deplasat, firește, dar nu asta vrem să accentuăm aici, ci proiecția oamenilor epocii respective – îi conferea Bisericii Ortodoxe o înțietate imposibil de negat. Precumpănea ideea că unitatea religioasă și cea națională sunt corespondente. E un lucru important de reținut, căci raporturile dintre statul român și Biserica Ortodoxă erau determinate de această înțelegere și acceptare implicită a naționalității și națiunii. Pe baza etnicității, Biserica Ortodoxă întruchipa, într-o perspectivă generală acceptată în epocă, Biserica românească.

În mentalul colectiv, asemenea suprapuneri erau de la sine înțelese, conducând, uneori, la neacceptarea diferențelor. Chiar elita intelectuală și politică a încurajat o atare

* Lector univ. dr., Facultatea de Istorie și Geografie, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava.

¹ Pentru o mai amplă perspectivă asupra relațiilor dintre confesiune și etnie sau națiune, vezi *Ethnicity and Religion in Central and Eastern Europe*, edited by Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta, Cluj-Napoca, 1995, și *Church and Society in Central and Eastern Europe*, edited by Maria Crăciun, Ovidiu Ghitta, Cluj-Napoca, 1998.

² Vezi Konstantin Symmons-Symonolewicz, *National Consciousness in Medieval Europe. Some Theoretical Problems*, în „Canadian Review of Studies in Nationalism”, VIII, 1981, no. 1, p. 158.

³ Emanuel Turczynski, *Konfession und Nation. Zur Frühgeschichte der serbischen und rumänischen Nationsbildung*, Düsseldorf, 1976.

⁴ Vezi, îndeosebi, Josep R. Llobera, *The God of Modernity. The Development of Nationalism in Western Europe*, Berg, Oxford Providence, 1994; C. J. H. Hayes, *Nationalism: A Religion*, New York, 1980.

⁵ Alain Besançon, *Confuzia limbilor. Criza ideologică a Bisericii*, traducere de Mona Antohi și Sorin Antohi, București, Editura Humanitas, 1992.

percepție, din dorința de a întări statul național și a conserva unele privilegii ale Bisericii Ortodoxe dominante. Intelectualii epocii au avut în vedere un mecanism de înrădăcinare, ancorând individul în tradiție, în națiune, într-o formă determinată de spiritualitate – ortodoxă, privilegiind solidaritățile organice. Religia a fost folosită în scopul fortificării statului și conștiinței naționale. Nicolae Iorga scria, referindu-se la această relație inextricabilă: „Între ideea creștină și între națiunea noastră s-a făcut o strânsă legătură. Dar în această legătură ceea ce a dominat a fost națiunea”⁶. Chiar dacă a existat o convergență a celor două elemente, este dincolo de orice dubiu că elementul național și-a subordonat elementul confesional. Nu este mai puțin adevărat că, la cumpăna secolelor XIX-XX, Biserica Ortodoxă se confrunta cu o serie de probleme. Existau preocupări de modernizare a cadrului legal și instituțional al bisericii dominante⁷, dar ele erau controlate de stat, care dobândise, prin reformele din perioada domniei lui Cuza, un ascendent asupra instituțiilor ecleziale. De asemenea, inițiativele prin care se încearcă adaptarea Bisericii la noua situație sunt umbrite de scandalurile din sânul acesteia⁸. Acestea au facilitat presupusa controlare a bisericii de către stat.

Una dintre cele mai interesante probleme în legătură cu religia este aceea a receptării și valorizării sale din perspectiva comunității, a integrării de grup, a rolului său social; în contrast cu ceea ce, de altfel, ar trebui să fie adevărata sa substanță, anume opțiunea personală, dată fiind însemnătatea ei ontologică pentru ființa umană. Plecând de la aceste considerații marginale, încercăm, în cele ce urmează, să ilustrăm, printr-un studiu de caz, relația complicată dintre națiune și religie la începutul secolului trecut. Analiza se cuvine a fi plasată în contextul istoric specific, pentru a evita anacronismele și neînțelegerile.

Modernitatea politică a introdus o serie de inovații în ceea ce privește problematica religioasă și raporturile dintre Stat și Biserică, articulațiile esențiale vizând separarea Bisericii de Stat, libertatea cultului și a conștiinței, garantarea de către stat a nediscriminării cetățenilor săi pe motive religioase. Ar fi o eroare dacă am raporta problema confesională de la începutul secolului al XX-lea din regatul României doar la principiul libertății de credință și conștiință. Ea a reprezentat o problemă națională, care preocupa statul, bisericile și societatea, implicit elita intelectuală. Se aveau în vedere aspecte decurgând din principiul suveranității statului și din necesitatea apărării intereselor României. Aceste rațiuni de stat se vedeau contrariate de existența unei stări aparte, derivând din problemele impuse de integrarea minorităților și de existența unor cetățeni sau străini de alte credințe. Dincolo de aspectele strict confesionale, cele legate de sfera națională și politică au neliniștit în epocă. Au constituit elemente agravante dificultatea armonizării punctelor de vedere, a concilierii pretențiilor Bisericii Ortodoxe, religia ortodoxă beneficiind, încă prin Constituția din 1866, de statutul de „religiune dominantă a statului român” (art. 21), cu dorința celorlalte culte de a primi tratament și condiții

⁶ N. Iorga, *Ideea națională în decursul istoriei universale*, în idem, *Conferințe. Ideea unității românești*, ediție de Ștefan Lemny și Rodica Rotaru, București, 1987, p. 325.

⁷ Vezi Maximilian Pal, *Principii juridice în organizarea Bisericii Ortodoxe Române la începutul secolului XX*, în vol. *Omagiu profesorului Nicolae V. Dură la 60 de ani*, editor și coordonator: prof. univ. dr. Teodosie Petrescu, Constanța, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, 2006, p. 1305 și urm.

⁸ O întreagă serie de asemenea scandaluri, care pun într-o lumină delicată Biserica Ortodoxă Română, sunt trecute în revistă de C. Cernăianu, în diferite publicații ale vremii, fiind strânse apoi între paginile unui volum: *Biserica din Regat 1908-1918*, București, 1920. Vezi însă și *Scrisorile Regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen, 1878-1905*, studiul introductiv, stabilirea textului, traducerea, adaptarea și notele Sorin Cristescu, București, Editura Paideia, 2010; vezi și Sorin Cristescu, *Correspondența personală a Regelui Carol I: 1878-1912*, prefată de Ion Bulei, București, Editura Tritonic, 2005.

egale, precum și de același respect din partea statului, ca și divergențele dintre Stat și biserică. Ele aveau să fie augmentate de distorsiunile politice ale problemelor confessionale. Statul nu a avut întotdeauna atitudinea echidistantă care îi era impusă de legea fundamentală. Era și mai dificil atâta vreme cât o parte importantă a clasei politice era adânc legată de biserica majoritară. Era implicită relația între biserică, naționalism și sprijinirea politicii centraliste și integratoare a statului român.

Arbitrajul statului în conflictele dintre confesiuni n-a fost imparțial. Deloc inocentă a fost atitudinea sa pasivă față de comportarea agresivă, intolerantă, uneori, a Bisericii Ortodoxe față de minoritățile confessionale. Chiar și culte importante, precum cel catolic, acuzau discriminările și măsurile restrictive îndreptate asupra-le. Atitudinea rezervată – de nu chiar ostilă, în răstimpuri –, precum și acuzațiile de „propagandă catolică” și prozelitism exprimau o reacție de nemulțumire a Bisericii Ortodoxe, precum și a unei părți importante a elitei politice și intelectuale, generată de posibilitatea diminuirii identității naționale. Acceptarea legăturilor cu Vaticanul însemna, în opinia unor, intruziunea unei puteri din afară în problemele interne ale statului român și satisfacerea unor interese străine. Era invocată, cu atingerea suveranității statului român, desconsiderarea intereselor naționale și dobândirea unor poziții avantajoase pentru Biserica Catolică din România. Este și motivul pentru care tatonările în vederea încheierii unui concordat cu Sfântul Scaun, datând încă din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, nu au avut vreun rezultat concret până după Primul Război Mondial și desăvârșirea unității statului român⁹. Condițiile noi de după Marea Unire, inclusiv numărul mare de catolici din provinciile integrate Regatului României, de rit latin sau oriental, precum și deschiderea de reprezentanțe diplomatice, aveau să conducă la semnarea unui asemenea tratat internațional, în 1927, și la ratificarea sa, doi ani mai târziu.

Biserica Catolică din România avea o poziție deloc de invidiat în Regatul României la începutul veacului trecut. La 27 aprilie 1883, prin scrisoarea apostolică *Precipuum munus*, papa Leon al XIII-lea a ridicat Vicariatul Apostolic al Valahiei, administrat de Episcopia de *Nicopolis ad Istrum* din Bulgaria, la rangul de Arhiepiscopie, având sediul la București. În mod asemănător, Vicariatul Apostolic al Moldovei, administrat de un episcop *in partibus*, a fost desființat, constituindu-se Episcopia de Iași, la 27 iunie 1884. Ambele au fost subordonate jurisdicțional direct Sfântului Scaun, prin Congregația De Propaganda Fide¹⁰. Faptul avea să trezească nemulțumirea ierarhiei ortodoxe și a opiniei publice, înființarea Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București fiind considerată o amenințare la adresa bisericii majoritare și a drepturilor ei¹¹. Pentru sesiunea specială a Sfântului Sinod, convocată de mitropolitul primat Calinic Miclescu, ținută în ziua de 17 mai 1883, episcopul Melchisedec Ștefănescu al Romanului, personalitate eminentă a ortodoxiei și a culturii românești din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, a pregătit un amplu material cu caracter istorico-juridic, al cărui titlu era *Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxe*, care avea să fie tipărit în același an¹². În paralel cu aceste proteste ale cercurilor ecleziale, autoritățile române urmăreau să elimine protecția exercitată

⁹ Octavian Bârlea, *Alexandru Ioan Cuza și ideea unui concordat cu Sfântul Scaun*, în „Pro Memoria. Revistă de istorie ecleziastică”, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, nr. 1/2002, p. 101-119.

¹⁰ Ion Dumitriu-Snagov, *România în diplomația Vaticanului 1939-1944*, București, Editura Europa Nova, 1999, p. 31; Anton Despinescu, *Nicolae Iosif Camilli – primul episcop de Iași (1884-1894, 1904-1915)*, Iași, Editura Sapientia, 2015, p. 65-66.

¹¹ Pr. Iosif Gabor, *Înființarea Arhiepiscopiei Catolice de București și opinia publică românească*, în „Pro Memoria. Revistă de istorie ecleziastică”, nr. 2/2003, p. 19-23.

¹² Episcopul Melchisedec, *Papismul și starea actuală a Bisericii Ortodoxe în Regatul României*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1883.

asupra catolicilor de către Austro-Ungaria, să înlăture amestecul străin și să stabilească o ierarhie locală. Erau măsuri menite a consolida independența statului român, recent dobândită. Aceleiași aspirații îi corespundea și dobândirea autocefaliei de către Biserica Ortodoxă Română, în 1885, posibilă ca urmare a noului statut al României pe plan internațional și a recunoașterii neatârării bisericești de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol¹³.

Opinia publică privea cu nemulțumire și neîncredere la ceea ce considera a fi intruziunea unei biserici „străine” în afacerile interne ale statului român. Mihai Eminescu scria în ziarul conservator „Timpul”, la 19 mai 1883, că membrii Bisericii Catolice „sunt aproape toți străini”, că preoțimea „e adusă din alte țări”, că episcopul „atâră de o putere străină și nu are datoria de a se supune legilor țării”¹⁴. În opinia sa, crearea unor asemenea structuri ecleziale catolice era menită să aservească România Austro-Ungariei și Romei¹⁵. Episcopul Melchisedec, în lucrarea amintită, preciza că dorința Vaticanului de a numi episcopi permanenți în România era menită „să poată face și servicii politicii externe”, aluzie firească la monarhia dualistă și intervențiile sale în favoarea catolicilor din România¹⁶. Adevărul este că centralizarea la vârful structurilor Bisericii Catolice se accentuase, rolul ei internațional sporise și – odată cu aceste transformări – și posibilitatea de control în diversele teritorii în care trăiau catolici¹⁷. Și Duiliu Zamfirescu scria, peste ani, că religia catolică, „propaganda și prozelitismul ei [...] merge destul de repede”¹⁸. Nu făcea decât să dea expresie unei percepții larg răspândite în epocă, așa cum poate observa oricine răsfoiește paginile ziarelor de atunci sau răscolește prin arhive¹⁹. Ortodocșii priveau cu ostilitate spre Biserica Catolică, presupunând peste tot doar expansionism și prozelitism. Nu este de mirare că erau puțini aceia care își exprimau simpatia pentru Biserica Romei, ca părintele Pișculescu – culmea! un cleric²⁰.

Acestea sunt circumstanțele avute de noi în vedere pentru un studiu de caz în marginea relației dintre națiune și confesiune în Regatul României la începutul secolului XX. Dacă în paginile anterioare am încercat să schițăm contextul general, în continuare vom analiza presa, arhivele și memorialistica privitoare la „cazul Baud”. O asemenea lectură oferă suficiente argumente pentru o analiză aplicată și îndeamnă la reflecție, în încercarea de a înțelege resorturile atitudinilor politice și profesionale din epocă. Intenția noastră este de a arăta modul în care s-au manifestat opinia publică, Biserica Ortodoxă și autoritățile într-o situație care părea a jigni orgoliul național și se înfățișa ca un atentat la adresa bisericii majoritare. Ne-a preocupat în ce măsură argumente de natură ideologică au fost utilizate în vârtejul iscat de clericul monegasc. Vom interpreta diferitele luări de poziție uzitând atât de instrumentele pe care textualismul

¹³ Maximilian Pal, *op. cit.*, p. 1305.

¹⁴ Mihai Eminescu, *Ortodoxia*, antologie de Fabian Anton, cuvânt înainte de I.P.S. Nicolae Comeanu, Mitropolitul Banatului, Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2003, p. 27.

¹⁵ *Ibidem*, p. 29-32. Vezi și Pr. Iosif Gabor, *op. cit.*, p. 19-21.

¹⁶ Episcopul Melchisedec, *op. cit.*, p. 39-40.

¹⁷ Jean-Baptiste Duroselle, Jean-Marie Mayeur, *Istoria catolicismului*, traducere de Teodora Pavel, București, Editura Științifică, 1999, p. 91.

¹⁸ Duiliu Zamfirescu, *Opere*, vol. VI, partea a II-a, *Publicistică și memorialistică (1917-1921)*, ediție îngrijită de Ioan Adam și Georgeta Adam, note și comentarii, indici și glosar de Ioan Adam, București, Editura Minerva, 1987, p. 179.

¹⁹ Vezi, de pildă, ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosarele 98/1907, 109/1907, 113/1910, 88/1911, 5/1918 ș.a.

²⁰ Gala Galaction, *Jurnal*, vol. II, ediția a II-a, text integral, ediție îngrijită și note de Teodor Vărgolici, București, Editura Albatros, 1997, p. 288 (însemnare din 4 ianuarie 1909).

ni le livrează, fără a neglija avantajele unei abordări de pe pozițiile contextualismului. O abordare pur textuală nu ar fi în măsură să ne ofere o imagine nuanțată a ideilor vehiculate, în publicistică, despre Biserica Catolică, dat fiind că luările de poziție din presă s-au prelungit multă vreme după aceea. Iată de ce este nevoie de un anume echilibru analitic; prin urmare, trebuie să ținem seama de rolul contextului pentru a releva și a explica volutele retorice. Luările de poziție cu tentă ideologică se cuvin asociate stării de spirit din acea epocă. Sperăm să construim, astfel, un demers analitic credibil. În sfârșit, vom încerca să menționăm implicațiile pe termen scurt și mediu ale acestei sensibile probleme, atât în plan confesional, cât și politic și diplomatic.

Josef Baud a fost preot catolic în arhiepiscopia de București începând cu 1886, devenind un an mai târziu canonic al catedralei „Sf. Iosif”. În 1895, arhiepiscopul O. Zardetti l-a așezat în fruntea nou-înființatei parohii a Catedralei, deținând și importanta poziție de vicar general al Arhiepiscopiei bucureștene²¹. Originar din principatul Monaco, Baud a ajuns un om foarte prețuit în cercurile politice și diplomatice din capitala României²². Însuși Carol I ar fi dorit numirea acestuia în demnitatea de arhiepiscop în mai multe rânduri. În 1892, îi scria fratelui său Leopold că a întreprins unele demersuri pe lângă Sfântul Scaun, cointeresând Franța și Austro-Ungaria, în vederea numirii părintelui Baud în fruntea arhiepiscopiei catolice de București²³. Între anii 1892 și 1894, Arhiepiscopia de rit latin din București a trecut printr-o perioadă mai dificilă, generată de vacanța prelungită de după moartea pasionistului Paulus Josephus Palma. Regele era siderat de această situație, agravată și de suspiciunile și ostilitatea populației și a bisericii majoritare față de catolici. Îi scria, din nou, fratelui său despre tribulațiile numirii unui prelat în scaunul vacant, din pricina intereselor divergente ale curiei și ale Vienei²⁴. Monarhul nu renunța la mai vechea candidatură: „Părintele Baud [...] este candidatul meu pentru postul vacant de arhiepiscop”²⁵. În locul său era numit însă dr. Otto Zardetti, care, după numai un an, avea să demisioneze din motive personale.

Trebuie menționat că Baud era apreciat de autoritățile române. Era înzestrat cu numeroase calități: abil, diplomat, cunoscător al mediului politic și religios din Regat. Avea, totuși, și multe defecte: era irascibil, orgolios, vindicativ. În plus, era foarte ambițios și își dorea foarte mult să conducă Biserica Catolică din România. Cu noul arhiepiscop, elvețianul Franz Xaver von Hornstein (1896-1905), un om cu „concepții liberale”²⁶, Baud a intrat de la început într-un conflict îndelungat, care avea să afecteze imaginea Bisericii și să-i paralizeze activitatea²⁷. S-a ajuns la un proces canonic, la Roma, la Congregația De Propaganda Fide, Baud solicitând restituirea *in integrum* a drepturilor de care fusese privat – titlul de canonic și funcția de paroh al catedralei²⁸. În favoarea sa au intervenit și autoritățile române. Ministrul de Externe de la București, Alexandru Marghiloman, îi scria trimisului extraordinar și ministrului plenipotențiar al României la

²¹ Dănuț Doboș, *Administrația parohială Iosif Baud*, în vol. *Parohia Catedralei „Sf. Iosif” din București*, editori Dănuț Doboș, Eugen Bortos, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice, 2005, p. 23.

²² Raymond Netzhammer, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 83 (însemnare din 19 decembrie 1905).

²³ *Scrisorile Regelui Carol I*, p. 244, doc. nr. 129 (Carol I către Leopold de Hohenzollern, 5/17 august 1892).

²⁴ *Ibidem*, p. 269, doc. nr. 146 (Carol I către Leopold de Hohenzollern, 8/20 martie 1893).

²⁵ *Ibidem*, p. 265, doc. nr. 143 (Carol I către Leopold de Hohenzollern, 19/31 decembrie 1892).

²⁶ *Ibidem*, p. 369, doc. nr. 215 (Carol I către Leopold de Hohenzollern, 2/14 ianuarie 1897).

²⁷ Vezi relatarea, pe larg, a acestui conflict și a implicațiilor sale, în Dănuț Doboș, *op. cit.*, p. 23-32.

²⁸ *Ibidem*, p. 29.

Viena, Emil I. Ghica, la 2/14 februarie 1901, să intervină pe lângă nunțul apostolic din capitala Imperiului austro-ungar, Emidio Taliani, pentru a transmite mai departe cererea autorităților române, în vederea unei soluționări favorabile a cazului Baud²⁹. Se aprecia că acesta era „très charitable, très roumain et nullement propagandiste”. Se afirma, în această depeșă, că Baud fusese persecutat de arhiepiscopul său, invidios din cauza prețurii de care se bucura canonicul în cercurile politice și diplomatice din capitala României, inclusiv pe lângă regele Carol I. Marghiloman găsea îndreptățit interesul autorităților române pentru evoluția procesului care se judeca la Roma, dintr-o dublă perspectivă. Oficialitățile române s-ar simți ofensate dacă Baud, în calitate de fost capelan al Curții regale, numit oficial în vederea prezidării ceremoniilor legate de căsătoria prințului moștenitor Ferdinand cu principesa Maria, s-ar găsi „în situația de a fi un preot interzis”. În al doilea rând, guvernul român, care aloca subsidii „relativ considerabile” arhiepiscopului de București, se considera îndreptățit să solicite „îndreptarea unei situații care tulbură opinia publică românească”. Polemica din presă nu face, în opinia expeditorului scrisorii, decât să erodeze prestigiul arhiepiscopului Hornstein. Marghiloman spera într-o rezolvare a situației, în sensul dorit de cercurile oficiale românești, întrucât ar fi existat, atât la Viena, cât și la Vatican, o disponibilitate deosebită pentru a da satisfacție guvernului român³⁰.

După moartea lui Hornstein, autoritățile române au susținut candidatura canonicului Baud pentru scaunul arhiepiscopal de la București, rămas vacant. Omul politic D. A. Sturdza a fost trimis la Roma, unde avea însărcinarea să facă demersuri în vederea numirii preotului din Monaco³¹. Vaticanul l-a numit însă în fruntea arhiepiscopiei catolice din București pe benedictinul Raymund Netzhammer, de la mănăstirea elvețiană Maria-Einsiedeln, lui Baud fiindu-i conferită demnitatea de protonotar apostolic. Noul șef al Bisericii Catolice de la București a știut, cu abilitate și răbdare, să și-l apropie pe preotul monegasc, consultându-l în toate problemele importante ale diecezei. A avut față de el o atitudine prevenitoare, în așa fel încât să nu se simtă desconsiderat și lăsat deoparte. În pofida faptului că nu a numit un vicar general, Baud îl înlocuia pe episcop, când acesta era plecat din București³².

Această conduită binevoitoare a noului arhiepiscop față de parohul catedralei „Sf. Iosif” a putut fi remarcată de la început. Vicarul capitlului, care îl întâmpinase pe peronul gării din București, îi făcuse, aproape ostentativ, o primire modestă, remarcată de Netzhammer. Atitudinea aproape provocatoare a canonicului este menținută și la masă, acolo unde – notează înaltul prelat în *Jurnalul* său – Baud „stă în capul mesei, eu sunt oaspetele lui”³³. Încercarea de a-l pune într-o situație jenantă pe noul arhiepiscop este vădită și de discursul canonicului, care reflectă frustrarea și orgoliul său; însă Netzhammer îi minimizează, intenționat, importanța, pentru a nu și-l face pe paroh inamic deschis. Prelatul se făcuse a nu observa nici alte gesturi ori a nu auzi unele sugestii ale lui Baud, a cărui intenție era de a-i arăta superiorului său că autoritățile l-ar fi preferat pe el. De

²⁹ Rudolf Dinu, *Elita diplomatică a Vechiului Regat în corespondența privată*, I, Alexandru Marghiloman (1900-1901), în *RI*, tomul XXII, 2011, nr. 3-4, p. 309-310 (Anexe, doc. nr. 15).

³⁰ Vezi și Ion Dumitriu-Snagov, *Le Saint-Siège et la Roumanie moderne, 1866-1914*, Roma, Università Gregoriana Editrice, 1982, p. 713.

³¹ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 82-83; idem, *Amintiri despre omul de stat Dimitrie A. Sturdza*, în Violeta Barbu, Nikolaus Netzhammer (ed.), *Raymund Netzhammer în România: pe urmele spiritului locului*, București, Editura Academiei Române, 2014, p. 101-111.

³² Nikolaus Netzhammer, *In verbo Tuo. Raymund Netzhammer O.S.B. Arhiepiscop de București 1905-1924*, București, Editura Arhiepiscopiei Romano-Catolice de București, 2003, p. 30-31.

³³ Idem, *Episcop în România...*, vol. I, p. 77-79 (însemnare din 17 decembrie 1905).

asemenea, preferatul elitei bucureștene pentru scaunul arhiepiscopal insista pentru îndeplinirea formalităților necesare, probabil din dorința de a-i strica bucuria celui numit – cel puțin aceasta este impresia lui Netzhammer³⁴. Nemulțumirea și iritarea lui Baud erau evidente și nici nu-și dădea osteneala să le ascundă. Singura replică dată de arhiepiscop este piezișă, elogiind memoria predecesorului său, Hornstein, cu care Baud fusese în conflict. Revanșa și-o ia Netzhammer în scris, în însemnările sale. Acolo nu face niciun efort de a-l menaja pe parohul de la „Sf. Iosif”. Dimpotrivă, îi relevă firea meschină, lipsa de calități, resentimentele, punându-l într-o lumină deloc favorabilă³⁵.

Cumva, pentru a atenua impresia produsă de maniera destul de rece în care a fost primit de clerul său, dar și de autorități, Netzhammer povestește, pe larg, prima audiență la rege, în calitate de arhiepiscop catolic. El rememorează emoția cu care a pătruns în camera de lucru a suveranului României³⁶. Stilul autorului este captivant, iar un anume retoricism se simte în aceste pagini, cu scopul implicit de a sugera discrepanța dintre temerile benedictinului și afabilitatea regelui. Notațiile diaristului întăresc această impresie. Astfel, arhiepiscopul nu uită să menționeze că, la începutul întâlnirii, Carol I îi întinsese trei degete, iar la final i-a dat toată mâna. Canonical Baud, parohul catedralei „Sf. Iosif” și favoritul cercurilor politice bucureștene pentru postul de arhiepiscop, se arată extrem de interesat de numărul degetelor pe care i le întinsese regele lui Netzhammer, felicitându-l pentru faptul de a-l fi cucerit pe sobrul monarh. Notația, care pare a se situa într-un registru anecdotic, nu este totuși lipsită de importanță. Numărul degetelor întinse cuiva de Carol era, dacă nu neapărat un motiv de mândrie, atunci măcar un apreciat subiect de conversație. Fiecare credea că are ceva de câștigat, fie și simbolic, din întâlnirea cu regele, din strângerea mâinii acestuia. Se știa că suveranul întindea mâna întregă celor pe care îi aprecia foarte mult, două degete sau chiar unul singur celor față de care nu avea prea multă prețuire³⁷. Urările adresate de Carol, pe care înaltul ierarh catolic nu uită să le menționeze, precum și dorința monarhului de a-l primi imediat pe Netzhammer, în ciuda stării de sănătate și a volumului mare de muncă, dovedeau stima, prețuirea și bunăvoința de care noul episcop de rit latin se bucura de la început, în cele mai înalte medii politice din capitala României. Întregul episod ne indică însă și grija lui Netzhammer de a se prezenta într-o lumină cât mai favorabilă, orice frază fiind atent cântărită.

Un indiciu privind preocuparea înaltului prelat de a-și construi o imagine cât mai favorabilă, prin intermediul jurnalului, este și modul în care se redă convorbirea. Subiectele pe care le abordează interlocutorii sunt prezentate într-un veritabil *crescendo*, în tehnica gradației perfect asimilate. Nu este de mirare că finalul secvenței diaristice prezentate aici conține aprecierile monarhului, notate cu o abia disimulată mândrie de arhiepiscop.

Foarte interesant este și conținutul discuției în sine. Subiectele abordate, având caracter preponderent politic și ceremonial, denotă nivelul înalt al întrevederii, profunzimea dialogului dintre rege și interlocutorul său, ca și încrederea care se stabilește dintru început între cele două personalități. Carol I îi sugerează arhiepiscopului că motivul acordării atât de grabnice a audienței este acela de a-și introduce imediat oaspetele în

³⁴ *Ibidem*, p. 78.

³⁵ *Ibidem*, p. 78-79.

³⁶ *Ibidem*, p. 80-84 (însemnare din 19 decembrie 1905).

³⁷ Vasile Docea, *Cuvânt introductiv*, în Carol I al României, *Jurnal*, vol. al II-lea, 1888-1892, stabilirea textului, traducere din limba germană, studiu introductiv și note de Vasile Docea, Iași, Editura Polirom, 2014, p. 6.

societatea și în mediul politic bucureștean. Este evidențiată satisfacția monarhului față de simțul politic al lui Netzhhammer, care, în drum spre Regatul României, a întreprins vizite de curtoazie în capitala statului austro-ungar și la sediile episcopale greco-catolice din Transilvania. Străbate, de sub învelișul unei modestii circumstanțiale, mândria bine temperată a autorului, conștient de efectul pe care cuvintele sale le aveau asupra suveranului.

Treptat, asperitățile dintre Baud și Netzhhammer aveau să dispară, iar înaltul prelat a știut să profite de experiența parohului catedralei „Sf. Iosif”. Prețuirea reciprocă s-a instalat, în locul neîncrederii de la început. După plecarea lui Baud din țară, arhiepiscopul catolic s-a comportat cu noblețe și considerație față de fostul său colaborator. I-a acordat fostului paroh titlul de canonic onorific al catedralei și o subvenție lunară de 100 de franci. Arhiepiscopul avea să celebreze, în catedrala catolică din București, un recviem în memoria fostului paroh, decedat la 27 iunie 1917, la Monaco. Apăra memoria fostului său colaborator și la mulți ani după moartea acestuia³⁸.

În primăvara anului 1910, avea să izbucnească un imens scandal de presă, care l-a avut ca protagonist pe canonicul Baud. În climatul de suspiciune cu privire la catolici, „afacerea Baud” avea să determine, în România, o reacție de o virulență deosebită și să dea naștere, în presa națională, în cadrul bisericii majoritare și a opiniei publice, la un val de proteste de mare amploare față de „expansionismul papal” și de „propaganda catolică”. În cadrul Direcțiunii Poliției și Siguranței Generale, din Ministerul de Interne, se ia decizia alcătuirii unui dosar „supliment la Propaganda catolică în România”, așa cum reiese dintr-o însemnare din martie 1910³⁹. Acesta cuprindea note informative, telegrame, cereri ale autorităților, rapoarte, dar și un număr impresionant de materiale de presă, care relevă efectul impresionant al neinspiratei scrisori a lui Baud. Supratitlul articolelor, notelor și relatărilor din ziare este *Propaganda catolică*. Sunt însă imposibil de prezentat aici toate aceste materiale – *Cui prodest?* În plus, ar fi obositor, irelevant și ar constitui o dovadă de pedanterie inutilă să le menționăm ori să le rezumăm. Vom selecta din sutele de articole de presă și documente de arhivă câteva, pentru a evidenția dimensiunile scandalului generat de scrisoarea parohului catedralei „Sf. Iosif” din București.

Cum a început totul? În timpul unei vizite în străinătate a arhiepiscopului catolic Raymund Netzhhammer (1905-1924), canonicul Josef Baud a trimis ziarului „Seara” o scrisoare în care afirma că mitropolitul primat Calinic Miclescu, decedat în 1886, ar fi devenit catolic înainte de moarte și că ar exista chiar dovezi în acest sens⁴⁰. Arhiepiscopul

³⁸ Dănuț Doboș, *op. cit.*, p. 34.

³⁹ ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 67/1910, f. 6.

⁴⁰ Iată conținutul acestei scrisori, publicat în „Seara”, nr. 72 din 22 martie 1910: „Domnule director! Citesc în stimabilul dv. ziar nr. 70 de Duminecă 21 a.c., că «un înalt prelat» v-a spus că clerul catolic ar răspândi vestea că răposatul Mitropolit Iosif Ghiorghian, ar fi trecut în ceasul morții la catolicism. Cum I.P.S.S. Iosif Ghiorghian în timpul vieții sale ne-a arătat multă simpatie; cum personal am fost cinstit de prietenia I.P.S. Sale, țin a vă declara că este absolut neexact că I.P.S.S. Iosif Ghiorghian a trecut la catolicism «și că nimeni absolut nu a afirmat acest lucru». Adevărul este însă că, I.P.S.S. Calinic Miclescu pe patul de moarte a mărturisit credința catolică și a fost deslegat de I.P.S. Iosif Palma; și despre acest fapt cert există documente. Profit de această ocazie ca în calitate de ocărmitor al eparhiei Bucureștilor, în lipsa I.P.S. meu arhiepiscop d. D. Raymond Netzhhammer, care acum se găsește în călătorie în Asia Mică, să dau o categorică și absolută desmințire a zgomotelor ridicule, relative la amestecul catolicismului «în certurile intestinale din sânul bisericii ortodoxe». Mulțămindu-vă pentru ospitalitatea ce veți da acestor rânduri, vă rog să primiți, dle director, asigurarea deosebitei mele stime și considerațiune. Canonicul Iosif Baud, protonotar apostolic”. O variantă ușor modificată, datorită dublei traduceri – în germană și, apoi, retradusă din germană în limba română – la Raymund Netzhhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 268 (însemnare din 8 aprilie 1910). Vezi și *ibidem*, Anexa, p. 831-835, pentru extrasul dintr-un raport al monseniorului Paul J. Palma, arhiepiscop de

consemnează, în jurnalul său, că epistola aceasta „a declanșat imediat și absolut spontan o imensă indignare și o frondă de nedescris, care s-au revărsat ca o furtună asupra capitalei și a țării întregi”⁴¹. În fața acestui „strigăt de oroare [...] izbucnit din toate straturile poporului împotriva afirmației nemaiauzite, incredibile și absolut calomnioase a unui străin”, Baud a încercat, într-un interviu dat ziarului „Adevărul”, să abată atenția de la afirmațiile anterioare. Astfel, el nega orice amestec al Bisericii Catolice în criza sinodală, orice asemenea insinuare nefiind decât o „nefericită încercare de a produce o diversiune în spirite”⁴². Scandalul nu mai putea fi însă oprit. Mai mult, preotul monegasc avea să comită o nouă imprudență, vorbind despre conduita prevenitoare și prudentă a clerului catolic din Regat, în contextul acuzelor de plagiat la adresa mitropolitului Athanasie Mironescu și reiterând afirmația despre convertirea la catolicism a lui Calinic Miclescu⁴³. În fața uriașului val de indignare, probabil total surprins, canonicul a bătut în retragere și a încercat, în mod lamentabil, să se disculpe; spunea că era bolnav atunci când lansase acele afirmații pe care nu le putea proba, așa cum, vehement, i se ceruse⁴⁴.

Presa și opinia publică au reacționat cu virulență și au acordat o mare atenție acestui „caz”. Odiseea sa poate fi urmărită cu ușurință în ziarele vremii. Marile cotidiene, dar și presa de partid, au reflectat pe larg evoluțiile din „afacerea Baud”. „Universul”, „Adevărul”, „Dimineața”, dar și „Voința Națională” liberală, „Epoca” lui Nicolae Filipescu, „Minerva”, „Acțiunea” și alte ziare au relatat multă vreme despre tribulațiile iscate de gestul necugetat al clericului catolic. Vârf de lance a fost, fără doar și poate, publicația „Seara”. Aceasta, aflată sub direcția unui personaj destul de pitoresc, de nu chiar dubios, Alexandru Bogdan-Pitești⁴⁵, era finanțată de conservatorul Gheorghe Gr. Cantacuzino, „Nababul”. În paginile sale, erau criticați cu vehemență adversarii politici, îndeosebi tachiștii. Articolele sunt, deseori, violente ca ton și destul de aproximative pe fond, practicând șantajul, amenințarea, insinuarea, manipularea⁴⁶.

Ziarele au legat „afacerea” de chestiunea, mai amplă, a catolicismului, a prozelitismului catolic, a intereselor inavuable pe care, chipurile, le-ar fi urmărit Vaticanul în România, de propaganda străină, mai cu seamă maghiară; dar și de necesitatea reacției societății românești față de aceste insidioase manevre de penetrare, de nevoia unei reacții de respingere a elementelor străine care pot periclita ființa națională. Catolicismul este perceput ca o amenințare directă la adresa românismului și a statului național, fie că este vorba de romano-catolicism, la adăpostul căruia se manifestă interese austro-ungare, potrivnice României, fie de greco-catolicism, un adevărat cal troian *intra muros*, capabil să

București, din 24 septembrie 1886, privitor la „dovezile” convertirii mitropolitului Calinic Miclescu. A se vedea și D. N., *Mitropolit ortodox mort catolic*, în „Cultura Creștină”, Blaj, 1938, nr. 8-9.

⁴¹ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 270 (însemnare din 10 aprilie 1910).

⁴² „Adevărul”, nr. 7379, 24 martie 1910. Vezi și ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 67/1910, f. 7.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ „Viitorul”, nr. 846 din 27 martie 1910; Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 270-272.

⁴⁵ Despre Bogdan-Pitești, dintr-o bibliografie relativ amplă, vezi îndeosebi: Krikor H. Zambaccian, *Însemnările unui amator de artă*, București, Editura Liternet, 2004 (cap. VIII); Petre Oprea, *Colecționarul mecena Alexandru Bogdan-Pitești*, București, Editura Maiko, 1999; Corina Teacă, *Fin de siècle Biographies: Alexandru Bogdan-Pitești*, în „Revue Roumaine d’Histoire de l’Art. Série Beaux-Arts”, vol. XLVIII, 2011, p. 51-58. Un portret devastator al lui Bogdan-Pitești, în Mateiu Caragiale, *Opere*, ediție de Barbu Cioculescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001, p. 361 și urm. Vezi și un consistent articol în engleză, la adresa de internet: https://en.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Bogdan-Pitești (accesat la 24.11.2016).

⁴⁶ Vezi un surprinzător de amplu material despre „Seara”, în engleză, la adresa: [https://en.wikipedia.org/wiki/Seara_\(newspaper\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Seara_(newspaper)) (accesat la 24.11.2016).

distrugă unitatea religioasă și națională românească. Într-un document cu caracter programatic al Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor din România⁴⁷ se susținea:

Catolicismul prin caracterul său internațional este un puternic agent dizolvant care pune interesele naționale mai prejos decât interesele papismului. Ortodoxismul dimpotrivă știe să cultive sentimentele naționale ale fiecărui popor, găsind că emulația este cel mai puternic factor de progres. Pe când catolicismul se adresează mai mult ochiului amăgindu-l cu un fapt oarecum deplasat, ortodoxismul vorbește inimii și rațiunii. Biserica ortodoxă a fost întotdeauna un puternic scut de apărare pentru neamul nostru care nu mai [sic! – n.ns., D.B.] ei își datorează existența așa de des primejduită de-a lungul veacului.

Era o viziune des împărtășită în epocă, religia fiind identificată cu naționalitatea. Eminescu socotea că sunt „*străini* toți cei ce nu sunt de legea neamului românesc [subl. ns., D.B.]”⁴⁸. În același sens, într-un articol din ziarul „Minerva”, se perora asupra pericolului prozelitismului catolic, desfășurat de preoții Bisericii Romei. Propaganda catolică – se afirma – „e primejdioasă, pentru că turbură armonia noastră socială [...]”⁴⁹.

Asemenea stereotipuri aveau să circule multă vreme, fiind propagate în societatea românească și după realizarea Marii Uniri. Vasile Suciu, mitropolitul greco-catolic din Blaj (1919-1935), era acuzat în presă că „este mai mult un servitor credincios al Vaticanului, decât un fiu devotat al patriei”⁵⁰. Într-un articol de presă din 1929, intitulat *Chestia religioasă din Ardeal*, Romulus Seișanu își punea întrebarea, în contextul discuțiilor generate de ratificarea Concordatului dintre statul român și Sfântul Scaun, dacă „împrejurările de astăzi mai pot justifica, din punct de vedere *politic, național și religios* [subl. ns., D.B.], menținerea legăturilor cu Vaticanul?”. Răspunsul său la întrebarea de mai sus era lipsit de echivoc: nu. În opinia sa, se impunea ca

[...] astăzi, când este nevoie de o unire desăvârșită „în cuget, în simțire și în credință”, conducătorii lor [ai greco-catolicilor – n.ns., D.B.] vor putea găsi prilej de meditațiuni și de acțiune, în vederea realizării unei înțelegeri depline pe terenul bisericesc, în interesul superior al statului și al poporului românesc.

Cu alte cuvinte, el sugera separarea Bisericii Greco-Catolice de Roma. Și aceasta, întrucât – argumenta Romulus Seișanu, împărtășind un punct de vedere larg răspândit în epocă și o ostilitate cu greu disimulată față de greco-catolici – „[u]niții nu sunt catolici și nici n-au putut fi catolicizați; dar ei sunt în afară de organizația bisericii ortodoxe dominante din statul român, deoarece au legături cu Roma, cu Vaticanul”⁵¹.

Revenind la polemica declanșată de scrisoarea canonicului Baud, ziarul „Seara” din 26 martie 1910 acordă un spațiu amplu acestei chestiuni. Sunt publicate mai multe interviuri cu înalte fețe bisericești: mitropolitul Moldovei, Pimen Georgescu, episcopul de Roman, Gherasim Safirin, fostul mitropolit primat al Ungro-Vlahiei, Ghenadie Petrescu. Înaltul ierarh din capitala moldavă amintește de o telegramă „de protestare în contra acestei calomnii” trimisă președintelui Senatului și anunță dezvoltarea unei interpelări în înaltul for legislativ al țării, al cărui membru de drept era. În relatarea jurnalistică, se îmbină două planuri discursive, al celui intervievat și al ziaristului; sugestive, ambele,

⁴⁷ Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor din România, *Un cuvânt la timp*, București, 1911, p. 5, apud Alin Ciupală, *Femeia în societatea românească a secolului al XIX-lea: între public și privat*, București, Editura Meridiane, 2003, p. 137, n. 49

⁴⁸ Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 28.

⁴⁹ Vezi articolul *Propagandă primejdioasă*, în „Minerva”, nr. 1909 din 12 aprilie 1914. Vezi și ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 154/1908, f. 27.

⁵⁰ Apud ANIC, fond Direcția Generală a Poliției, vol. I, dosar nr. 19/1926, f. 56.

⁵¹ *Ibidem*, p. 63.

pentru o percepție generală negativă a Bisericii Catolice, acuzată, cu atâta vehemență, de propagandă și prozelitism. „În ceea ce privește procedarea canonicului Baud”, se spune în continuare, glisându-se de la cazul particular la generalizarea vădit dușmănoasă, printr-o strategie inductivă extrem de simplă, dar și de eficientă, datorită valențelor conotative ale „cazului”, „Mitropolitul [Moldovei] nu s-a putut reține de a o înfiera, atribuind-o unui exces de zel pentru propaganda catolică, și Înalțul Prelat s-a arătat mai scârbit de această aserțiune cu cât ea este îndreptată în contra unuia din cei mai pioși Mitropoliți ai Moldovei”⁵². Înainte de a deveni mitropolit primat al Valahiei, Calinic Miclescu fusese mitropolit al Moldovei, între 1865 și 1875. De aceea, se face referință la evlavia sa ca arhipăstor al ortodocșilor moldoveni.

În ceea ce-l privește pe episcopul Gherasim de la Roman, cunoscut pentru atitudinea sa intransigentă și luarea de poziție fermă în problema modificării legii sinodale⁵³, acesta releva „perfidia” dușmanilor Bisericii Ortodoxe; preoții catolici „ponegreau” memoria fostului mitropolit primat și ar fi fost în stare de orice infamie, inclusiv să falsifice scrisul „repauzatului” cleric. E interesant de subliniat această aluzie, deoarece pare a preîntâmpina eventualele mărturii sau dovezi produse de clerul de rit latin, întrucât zvonul trecerii la catolicism a fostului mitropolit primat circula în unele medii. Eventualele probe nu vor fi acceptate, căci, se sugerează, ar fi fost cu siguranță false, create, cu cinism, pentru a compromite imaginea Bisericii Ortodoxe, pentru a-i diminua prestigiul în rândul românilor și pentru a-i putea converti la catolicism pe aceștia. Lăsăm la o parte viabilitatea și rezonabilitatea unei tactici, care ar fi aprins și mai mult spiritele în contra unei biserici și așa acuzate de prozelitism. Urmărim doar argumentația foarte abilă a episcopului Gherasim Saffirin. În opinia ierarhului romașcan, „ieșirea violentă și fără niciun rost a acestuia [a canonicului Baud – n.n.s., D.B.] nu poate avea alt scop decât încercarea de a se turbura pacea sfintei noastre biserici, după cum întotdeauna au uneltit catolici[i]”⁵⁴. Prelatul ia totuși distanță față de intenția preoților din București de a-i îndemna pe enoriași să ceară expulzarea lui Baud, considerând inoportună o asemenea inițiativă. El insistă că s-ar fi cauzat astfel „o mare mahnire M. Sa[le] Regelui, care se găsește în chestiunea aceasta într-o poziție cu totul delicată din pricina credințelor sale religioase”. Credea, în consecință, că „trebu[iesc] să se cruce asemenea dureri sufletești prea înțeleptului nostru suveran”⁵⁵.

Atitudinea prevenitoare a intransigentului episcop de Roman ar putea părea curioasă. Nu era o fire împăciuitoare sau gata să ierte ușor. Este însă de netăgăduit că avea un mare respect pentru rege. Și nu ar fi nutrit o atare considerație față de suveran, în cazul în care Carol I ar fi avut o atitudine favorabilă Bisericii Catolice din România. În epocă, unii considerau, de altminteri, că regele proteja fățiș catolicismul și că avea un dispreț abia disimulat pentru Biserica Ortodoxă⁵⁶. Erau, fără doar și poate, acuzații lipsite de

⁵² ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 67/1910, f. 3.

⁵³ Vezi, pentru scandalul bisericesc provocat de episcopul Gherasim Saffirin, Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă dată*, vol. 3, 1901-1910, ediția a 2-a, București, Editura Ziarului „Universul” S.A., 1936, p. 237-238, 248-249, 256-257. Despre această problemă spinoasă din istoria Bisericii Ortodoxe Române, a se vedea și vol. *Documente privitoare la turburarea bisericească pricinuită de legea sinodală din 1909 și apărarea Prea Sfințitului Episcop al Romanului D. D. Gerasim Saffirin în procesul sinodal din vara anului 1909*, București, Tipografia Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1911. Pentru diverse extrase, vezi și <http://www.catacombeortodoxiei.ro/index.php/paginiistoriabisericii/1011-documente-privitoare-la-pozitia-episcopului-gherasim-saffirin-fata-de-legea-sinodala-din-1909> (accesat la 13.12.2016).

⁵⁴ „Seara”, nr. 75, 26 martie 1910. Vezi și ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 67/1910, f. 3.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Duiliu Zamfirescu, *Opere*, vol. VI, partea a II-a, *Publicistică și memorialistică (1917-1921)*, ediție îngrijită de Ioan Adam și Georgeta Adam, note și comentarii, indici și glosar de Ioan Adam, București, Editura Minerva, 1987, p. 350, nota 3.

fundament, chiar răuvoitoare. Carol s-a dorit un protector al bisericii majoritare și nu a avut vreodată atitudinea care să lezeze susceptibilitățile vreunor cercuri ortodoxe⁵⁷. Însuși arhiepiscopul catolic de București, Raymund Netzhammer, îi mărturisea cu nedismulată nemulțumire papei Pius al X-lea, în timpul unei audiențe, că, „în ciuda respectului față de persoana mea, arhiepiscopul catolic este trecut în principiu cu vederea la festivitățile curții și ale statului. În aceste cazuri nu există decât ortodoxia!”⁵⁸ Mai târziu, după demisia sa forțată, aflat în Elveția, avea să elaboreze, pe când se afla în Elveția, un material, publicat într-o gazetă austriacă, în care aprecia cu mult mai multă detașare, de nu chiar cu un spirit critic destul de evident, lipsa de sprijin public a lui Carol I și a lui Ferdinand pentru Biserica Catolică din România. „Cu foarte multă grijă – scria Netzhammer – au fost atenți să nu manifeste în public nici bunăvoință, nici nemulțumire față de biserica catolică, limitându-se la a fi catolici doar în plan pur particular și fără să angajeze nici propria familie, nici Coroana în vreun domeniu catolic.”⁵⁹ Regele era suficient de abil încât să nu încurce planurile și să dea naștere la tensiuni în societate, din cauze confesionale. Era călăuzit de rațiunea de stat și puneă interesele țării deasupra convingerilor sale personale. În ciuda relațiilor strânse cu arhiepiscopul, nu a dovedit o disponibilitate foarte mare față de interesele Bisericii Catolice în această zonă.

Nu diferit de modul în care reacționa episcopul Gherasim se rostea și fostul mitropolit primat de la București, Ghenadie Petrescu (1893-1896), destituit din scaunul mitropolitan în urma unui conflict cu fostul președinte al Consiliului de miniștri, D. A. Sturdza. Intervievat, pentru aceeași ediție a gazetei bucureștene, fostul primat, retras la mănăstirea Căldărușani, evocă figura luminoasă a lui Calinic Miclescu, exprimându-și neîncrederea că ar fi putut îmbrățișa „credința papistașă, căci îl știu cât de închinat era cu sufletul bisericii ortodoxe”. Mai mult, își exprimă nedumerirea față de afirmația nedovedită a preotului „papistaș”, căci Calinic Miclescu era și un mare diplomat; „pentru interesele superioare ale țării, el se arăta curtenitor și cu clerul papistaș”. Zvonul lansat de canonicul Baud este calificat, de aceea, ca fiind o „calomnie”. Declară, de altfel, că l-a cunoscut și îl știe a fi „un stăruitor agent de propagandă papistașă în România”. Ghenadie Petrescu insinuează că vina nu e doar a parohului de la catedrala bucureșteană „Sf. Iosif”, ci și a tuturor celor care nu au depus eforturi stăruitoare pentru curmarea propagandei catolice. Este străvezie aluzia la conducerea Bisericii Ortodoxe din acel moment, în capul căreia se afla mitropolitul Athanasie Mironescu (1909-1911), care un an mai târziu va fi silit să demisioneze. De alegerea sa pare să nu fi fost deloc străin avocatul Marius Theodorian-Carada, expert în drept canonic oriental, convertit la greco-catolicism, dar având multe relații și influență în rândul unei părți a înaltului cler ortodox⁶⁰. Acest lucru nu-i va fi iertat mitropolitului, considerat a fi sub influența unor cercuri catolice, fie și indirect, prin intermediul lui Theodorian-Carada. Aluzia fostului primat nu este, așadar, irelevantă. În ceea ce-l privea, se mândrea că nu voise să aibă niciun amestec cu „agenții papismului în România”, pentru ca nu cumva o asemenea legătură să fie „speculată” de catolici. În final, califică biserica „papală” drept schismatică și își exprimă speranța în victoria ortodoxiei asupra catolicismului⁶¹.

⁵⁷ Vasile Docea, *Carol I și monarhia constituțională. Interpretări istorice*, Timișoara, Presa Universitară Română, 2001, p. 114-118.

⁵⁸ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 222 (însemnare din 12 mai 1909).

⁵⁹ *Ibidem*, vol. II, Anexe, doc. nr. 28, p. 1452.

⁶⁰ M. Theodorian-Carada, *Efimeridele. Însemnări și amintiri 1908-1928*, Săbăoani – Roman, Tipografia „Serafica”, 1938, p. 16-17.

⁶¹ ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 67/1910, f. 2 r.-v.

Trebuie observată utilizarea constantă a termenului depreciativ de „papistași”, cu referire la catolici. De altfel, limbajul utilizat nu este nicidecum inocent. Formulările puternice, acuzele clare, vehemența tonului au rolul de a persuade cititorul, de a exclude îndoiala, de a îndepărta orice dubiu cu privire la atitudinea fermă care trebuie adoptată împotriva catolicismului și a „agenților” săi în România. Preoții catolici sunt numiți de un „înalt prelat” ortodox, a cărui identitate este trecută sub tăcere de ziaristul de la „Seara”, „agitatori”. Afirmările canonicului Baud sunt etichetate drept „calomnii”, iar activitatea Bisericii Catolice – „propagandă”⁶². Astfel, se induce ideea nivelului rudimentar al discursului celor care întinează memoria lui Calinic Miclescu și se afirmă josnicia acțiunii lor. „Înaltul prelat” insinuează că este vorba despre o manieră curentă a propagandei catolice, care încearcă să răspândească zvonuri false despre convertirea foștilor mitropoliți ortodocși la catolicism, de vreme ce procedează la fel și în cazul lui Iosif Gheorghian. Mai mult, în „îndrăzneala” lor, preoții catolici duc o campanie infamă și împotriva mitropolitului în scaun, deranjați că încercările lor de a se insinua pe lângă el nu au avut succes. În această încercare blamabilă, intriganții se folosesc de două feluri de „elemente”. „Se servesc de aceia pe cari i-au convertit la catolicism cum e de pildă d. Marius Teodorin [sic! – n.ns., D.B.] și cei din jurul său și se mai servesc de unii profesori și foștii funcționari cari nu mai au trecere la actualul mitropolit.” Acești nemulțumiți sunt „agenții clerului catolic”⁶³. Amestecul celor „străini de biserica noastră” nu poate fi acceptat, declară prim-ministrul Brătianu, ca răspuns la o interpelare a lui D. G. Moruzi, în Senat, lansând și un avertisment direct la adresa acelor care ignoră acest lucru. Cât privește adevărul spuselor lui Baud, șeful liberal nu are nicio îndoială: este o scorneală, o vorbărie goală, o simplă poveste⁶⁴.

De ce este invocat cu atâta stăruință numele lui Theodorian-Carada în mijlocul vacarmului stârnit de afirmațiile nedovedite ale canonicului Baud? Dincolo de renumele său de intrigant, a fost implicat în redactarea scrisorii trimise publicației „Seara”. Parohul catedralei s-ar disculpa pentru greșeala săvârșită, aruncând responsabilitatea asupra a doi greco-catolici influenți, Vladimir Ghika și Marius Theodorian-Carada, care l-ar fi constrâns să publice acea scrisoare⁶⁵. Varianta oferită de avocatul greco-catolic este însă diferită. El povestește, pe larg, în însemnările sale, cum s-au petrecut lucrurile. De la prințul Ghika, acesta află că Baud era nemulțumit de acuzele privind implicarea catolicilor în conflictul sinodal, care îl opunea pe episcopul de Roman mitropolitului primat, apărute în diverse publicații. În lipsa arhiepiscopului Netzhammer, aflat în Asia Mică, canonicul era responsabil de administrarea arhidiecezei. Într-o stare de surescitare nervoasă deosebită, le-ar fi cerut lui Ghika și lui Theodorian-Carada să-l ajute să redacteze o scrisoare, pe care s-o expedieze unei gazete și prin care să răspundă atacurilor clerului ortodox. În ciuda avertismentelor celor doi, Baud a trimis acea epistolă ziarului „Seara”, intermediarul fiind intrigantul Bogdan-Pitești. Theodorian-Carada scrie, firește, pentru a minimaliza importanța gestului său, că scrisoarea ar fi trecut neobservată, dacă „prieteni” mitropolitului nu ar fi văzut în ea o ocazie unică de a abate atenția de la conflictul sinodal și de a instrumentaliza scandalul iscat după interesele proprii⁶⁶.

⁶² *Ibidem*, f. 4.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ „Adevărul”, nr. 7379, 24 martie 1910; „Voința Națională”, nr. 7412, 25 martie 1910. Vezi și Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 270-271 (însemnare din 10 aprilie 1910).

⁶⁵ „Viitorul”, nr. 846 din 27 martie 1910.

⁶⁶ M. Theodorian-Carada, *op. cit.*, p. 25-27.

Reacțiile presei față de „afacerea Baud” sunt, în general, de o virulență ieșită din comun. „Epoca” lui Nicolae Filipescu, de pildă, consideră informația lansată de protonotarul apostolic o „calomnie”, o „infamie” a „vicarului Episcopiei papistașe” din București, care trecea, până atunci, „de cel mai pacinic dintre misionarii papiști oploșiți în țară”. Insinuarea transpare fără nicio greutate: catolicii sunt niște străini tolerați în România. Atacul lor este intolerabil, pentru că atentează la una din valorile fundamentale ale românismului, Ortodoxia, întinând, în persoana mitropolitului primat decedat, ceea ce este de atâta preț în ochii românilor. Gazetarul, plin de obidă și de patos, nu-și poate reține stupoarea în fața acestei „delațiun[i] de o gravitate ce nu se poate asemăna decât cu nemăsurata îndrăzneală și perversitatea urmașilor lui Loyola”. Imaginea este, parcă, asemănătoare cu aceea a inchișitorului dintr-un celebru roman dostoevskian. Continuă cu aceeași virulență să condamne gestul preotului catolic: „[...] cât de monstruoasă este calomnia și cât de odioasă injuria – exclamă el, plin de indignare – ce aduce călugărul papist memoriei întru tot Prea Sfințitului Mitropolit Calinic”⁶⁷. O „îndrăzneală calomnie”: acestea sunt și cuvintele mitropolitului de la Iași, Pimen Georgescu, din telegrama trimisă președintelui Senatului. Și continuă: „[...] protestez cu cea mai mare energie contra străinului papistaș, care cu mare îndrăzneală se amestecă în afacerile bisericești noastre naționale și bârfește contra religiei noastre strămoșești, cu gândul de a aduce neliniște în sufletul poporului nostru”⁶⁸.

Toate manifestările și reacțiile sunt înregistrate de arhiepiscopul catolic în *Jurnalul* său. „Cu o tărie nedisimulată, notează el, furtuna ortodocșilor continuă să agite corul publicistic român.”⁶⁹ Articole de presă, relatări, insinuări, luări de poziții în Parlament, intenția constituirii unei mari ligi a femeilor ortodoxe⁷⁰, manifestări de stradă și delegații ori memorii ale preoților ortodocși, până și cereri de expulzare a lui Netzhammer, sunt notate în însemnările acestuia. O reacție generală împotriva „propagandei catolice” este orchestrată de diverse persoane, publicații și organizații găsind prilejul să afirme, încă o dată, caracterul străin al Bisericii Catolice și nevoia întăririi elementului românesc. „E de mirare – scrie, cu sarcasm, înaltul prelat catolic – că popii nu s-au apucat să zgâlțâie și tronul regelui catolic Carol!”⁷¹

Într-adevăr, ziarele înregistrează „agitația clerului”⁷², de care vorbea și Netzhammer. Manifestațiile preoților ortodocși au scopul de a exprima încrederea și dragostea clerului față de mitropolitul primat și a desființa zvonurile privind scandalurile din interiorul Bisericii, generate de criza sinodală și de acuzele la adresa mitropolitului primat. Peste 200 de preoți cereau, totodată, autorităților, printr-o moțiune, expulzarea imediată a „bârfitorului” canonic Baud, pentru a da „satisfacțiune memoriei insultate” a lui Calinic Miclescu⁷³.

„Propaganda catolică” și implicațiile chestiunii Baud sunt percepute, acut, și de diplomații ruși din România. Astfel, în aprilie 1910, trimisul rus la București, Mihail Giers, relatează, cu satisfacție, într-un raport expediat la Sankt-Petersburg, impactul major al scrisorii canonicului în toate părțile societății și menționează efectele asupra relațiilor cu Biserica Catolică. Diplomatul nu omite reacțiile politice ferme generate de scrisoarea

⁶⁷ „Epoca”, nr. 68, 24 martie 1910.

⁶⁸ „Voința Națională”, nr. 7411, 24 martie 1910.

⁶⁹ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 274 (însemnare din 17 aprilie 1910).

⁷⁰ Conform obiectivelor avute în vedere de fondatoare, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române apare ca o reacție față de „propaganda religioasă străină [subl. ns., D.B.]”. Vezi Alin Ciupală, *op. cit.*, p. 86.

⁷¹ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 275.

⁷² Vezi, *inter alia*, „Dimineața”, nr. 2183, 25 martie 1910; „Voința Națională”, nr. 7412, 25 martie 1910; „Adevărul”, nr. 7380, 25 martie 1910.

⁷³ „Dimineața”, nr. 2183, 25 martie 1910.

parohului de la „Sf. Iosif”, în legătură cu pretinsa convertire la catolicism a lui Calinic Miclescu. Dintre aceste luări de poziție tranșante este amintită aceea a președintelui Consiliului de miniștri, Ion I. C. Brătianu, care a respins ferm orice amestec „din afară” în treburile Bisericii Ortodoxe Române și încercările de „înjosire” a prestigiului ortodoxismului românesc, prin atacuri infame la adresa conducătorilor bisericii. De asemenea, este menționat caracterul „penibil” al întregului episod pentru regele Carol I, care s-a abținut să sprijine Biserica Catolică din România. Scandalul este atribuit de Giers, pe nedrept, „tendințelor arhiepiscopului catolic de la București de a susține propaganda catolică”⁷⁴.

Pentru Netzhammer, incidentul este surprinzător, iar gestul lui Baud inexplicabil. Motivul unei asemenea inițiative, reținut în însemnările înaltului prelat catolic, pare a fi acela sugerat de secretarul său, părintele Lucius Fetz, că a existat o dorință orgolioasă a canonicului, „victimă [a] unei mici vanități”, de a-i arăta superiorului său „cum trebuie guvernată dieceza”⁷⁵. Singura consolare a arhiepiscopului este aceea că se știe fără nicio vină „în această afacere Baud-Calinic”⁷⁶, petrecută în absența sa. A fost, neîndoind, o atitudine „imprudentă”, „ușuratică”, așa cum o califică ziarul de stânga „Adevărul”, care reține și modalitatea de reacție „sălbatică” a autorităților în acest caz⁷⁷.

Încercările desperade ale canonicului Baud de a salva aparențele nu au avut niciun efect. În fața unei reacții extrem de ferme venite din toate părțile, a fost constrâns să părăsească țara și nu s-a mai putut reîntoarce, în pofida speranței nutrite o vreme că lucrurile se vor liniști. În vara anului 1910 era la Brașov, încercând să obțină autorizarea de a pătrunde în Regat. I s-a permis, este adevărat, să se afle câteva zile, în toamna anului 1910, în Capitală, dar în cel mai mare secret, pentru a-și rezolva situația. Însuși suveranul, căruia Baud i se adresase printr-o cerere, i-a încuviințat, în aceste condiții, o scurtă ședere⁷⁸. În ciuda dorinței autorităților ca vizita să se desfășoare în secret, presa a aflat amănunte. „Adevărul” din 9 septembrie 1910 semnala prezența la București a canonicului. În notița respectivă era criticată atitudinea „iezuitică” a guvernului român. Deși n-a avut „curajul să-l expulzeze, [...] n-a avut nici omenia să lase omul să-și reguleze afacerile și apoi să plece, dacă nu mai e tolerat în țară”⁷⁹.

A fost obligat să părăsească țara, regele Carol declarându-i, ulterior, lui Netzhammer că, dacă fostul paroh al catedralei „Sf. Iosif” ar mai îndrăzni să revină în București, va fi realmente expulzat⁸⁰. Era scandalizat și de zvonurile care circulau în legătură cu modul incorect și imoral în care se folosiseră de casa parohială în folos personal⁸¹. Astfel de știri erau înregistrate și de informatorii Direcției Poliției și Siguranței Generale, vorbindu-se de „frauda” comisă cu mai mulți ani în urmă de Baud, în timpul episcopatului lui Hornstein⁸².

Ecourile scandalului provocat de scrisoarea canonicului Baud, din martie 1910, s-au prelungit și în anul următor. Multă vreme, presa, dar și informatorii Direcției Poliției și Siguranței Generale au avertizat asupra încercărilor de revenire în țară a preotului din

⁷⁴ Andrei Cușco, „Chestiunea bisericească” în *Principatele Unite și Regatul României în oglinda discursului imperial rus (1860-1914): între continuitate și transformare*, în *AIX*, tomul LII, 2015, p. 281-282.

⁷⁵ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 268, 283 (însemnări din 8 aprilie 1910 și 11 iunie 1910).

⁷⁶ *Ibidem*, p. 272 (însemnare din 10 aprilie 1910).

⁷⁷ „Adevărul”, nr. 7545, 9 septembrie 1910.

⁷⁸ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 293 (însemnare din 12 august 1910).

⁷⁹ „Adevărul”, nr. 7545, 9 septembrie 1910.

⁸⁰ Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 298, 302 (însemnări din 14 septembrie, 26 octombrie și 18 decembrie 1910).

⁸¹ *Ibidem*, p. 302.

⁸² ANIC, fond Direcția Poliției și Siguranței Generale, dosar nr. 141/1910, f. 2 r.-v.

Monaco. Într-o notă a unui informator, din 26 februarie 1911, sunt rezumate două scrisori recente ale canonicului Baud adresate unui preot de pe lângă Arhiepiscopia de București (deci secretul corespondenței este violat!), în care solicita o serie de informații. Se arăta interesat de starea de lucruri din România și dacă s-a uitat numele său. A doua scrisoare, adresată chiar arhiepiscopului, este o încercare de a-și susține cauza, afirmându-și „drepturile avute ca preot canonic la biserica Sf. Iosif, ca unul care a luptat foarte mult pentru religia catolică și ridicarea la cel mai înalt nivel al acestei sfinte biserici”. Solicita să i se rezerve casa pe care o avea, căci avea de gând să revină în România. Arhiepiscopul i-ar fi răspuns că nu el a fost acela care l-a îndepărtat din țară și i-ar fi precizat că „chestia” Baud nu este uitată la București, având încă repercusiuni asupra percepției negative a Bisericii Catolice în Regatul României, o reîntoarcere a canonicului nefiind, de aceea, posibilă⁸³. Într-adevăr, vigilența poliției și supravegherea continuă a frontierei vădesc preocuparea și chiar teama autorităților legată de revenirea în țară a canonicului, situație care ar fi putut reînflama opinia publică și presa⁸⁴.

De imposibilitatea întoarcerii aceluia erau convinși însă toți cei care observau cu atenție și competență evoluțiile de pe scena publică românească, așa cum o făcea și ministrul plenipotențiar francez la București, Camille Blondel⁸⁵. În urma sa, a rămas multă încordare, îndârjire și neîncredere în Biserica Catolică și în preoții ei. Chiar și nunțiatura de la Viena era convinsă de implicațiile nedorite ale „scandalului Baud – Calinic”⁸⁶. Deserviciile făcute de gestul necugetat al lui Baud au fost enorme. Catolicismul avea să fie perceput ca potrivnic intereselor naționale, iar Biserica Romei considerată un instrument al străinătății, membrii ei fiind, de altfel, în marea lor majoritate, cetățeni străini. Exacerbarea relației dintre dimensiunea religioasă și aceea națională este însă extrem de periculoasă.

Episcopii și preoții catolici au avut în vedere, este firesc, interesele Bisericii căreia îi aparțineau. Neîndoielnic, aceste preocupări nu vor fi coincis întotdeauna cu ale majorității românilor. Au evitat însă abordările naționaliste și promovarea unui catolicism agresiv, care ar fi trezit reacții violente în spațiul românesc, într-o perioadă în care, oricum, ziarele vituperau adesea împotriva „propagandei catolice”. Se uită prea adesea că oamenii Bisericii, în calitatea lor de creștini și de slujitori ai cetății cerești, trebuie să respecte comandamentele evanghelice ale iubirii aproapelui. Biserica trebuie să se situeze deasupra îngustelor separări naționale. Rolul său este de a apropia oameni aparținând unor condiții sociale, confesionale, naționale și culturale diferite. În felul acesta, este experimentată deschiderea spre Celălalt și se exorcizează demonii naționalismului⁸⁷. Și nu credem că a sintetizat cineva mai bine rolul și locul Bisericii Catolice în spațiul românesc, la cumpăna veacurilor XIX-XX, precum a făcut-o Elena Siupiur, ale cărei cuvinte pot servi ca încheiere pentru acest studiu. Intervalul de timp pomenit este considerat de eminenta cercetătoare „*perioada de prestigiu a prezenței catolicismului în România, este perioada prezenței complexe a catolicismului în România, adică a prezenței culturale și*

⁸³ *Ibidem*, f. 4 r.-v.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 5-7, 16, 17, 19-21, 22 r.-v. și *passim*.

⁸⁵ Vezi Raymund Netzhammer, *Episcop în România...*, vol. I, p. 310 (însemnare din 31 martie 1911).

⁸⁶ *Ibidem*, p. 328 (însemnare din 31 iulie 1911).

⁸⁷ Despre raportul dintre alteritate și stereotipuri, ca și despre deschiderea spre Celălalt ca un „prim pas către recunoașterea reciprocă”, vezi Reinhart Koselleck, *Conceptele și istoriile lor. Semantica și pragmatica limbajului social-politic*, cu două contribuții ale lui Ulrike Spree și Willibald Steinmetz, traducere din limba germană de Gabriel H. Decuble și Mari Oruz, București, Grupul Editorial Art, 2009, p. 242.

spirituale accentuate în viața publică culturală și științifică”⁸⁸. Dar toate acestea au contat prea puțin sau au fost trecute cu vederea în fața dușmanilor, a detractorilor sau a demagogilor naționaliști. Opinia publică privea cu nemulțumire și neîncredere la ceea ce considera a fi intruziunea unei biserici „străine” în afacerile interne ale statului român. Această realitate i-a pus uneori în situații ingrate pe credincioșii de rit latin, percepuți ca instrumente ale papalității.

NATION AND CONFESSION IN THE ROMANIAN KINGDOM
AT THE BEGINNING OF THE TWENTIETH CENTURY: “BAUD AFFAIR”
(Summary)

Keywords: canon Josef Baud, metropolitan Calinic Miculescu, nation, confession, Catholic propaganda.

In March 1910, Canon Josef Baud, vicar at the “St. Joseph” Cathedral in Bucharest, sent to the newspaper “Seara” a letter stating that the primate metropolitan Calinic Miculescu would become a Catholic before his death, in 1886. Because of the strong reactions coming from all sides, he was forced to leave the country and could not return. “Baud affair” determined a virulent reaction against the “papal expansionism” and the “Catholic propaganda”. Baud's letter made enormous disservice to the Catholic Church in Romania. The Catholicism would be perceived as hostile to national interests, and the Church of Rome would be considered as a tool of foreign countries.

⁸⁸ Elena Siupiur, *La missione culturale e educativa dell'arcivescovo cattolico Raymund Netzhammer nella Romania ortodossa*, în *RESEE*, XLVII (2009), 1-4, p. 180 (traducerea ne aparține).